

Forfatter: Sthen, Hans Christensen

Titel: En liden Vandrebog

Citation: Sthen, Hans Christensen: "En liden Vandrebog", i Sthen, Hans Christensen: *En liden Vandrebog*, udg. af JENS LYSTER ; JENS HØJGARD , Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, C.A. Reitzel, 1994, s. 310. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/catalog/adl-texts-sthen01val-shoot-idm140299306946608/facsimile.pdf> (tilgået 09. april 2024)

Anvendt udgave: En liden Vandrebog

sekstinnedede strofer. Overs. til dansk som sammenhængende digt af formodentlig Rasmus Katholm, strofemiddelt i Th 335r, med overskrift: »En Bon til Christum, om en salig død, og afgang fra dette ølendige bedrestful Leffniz til det enige Liv. D. Paulus Eberus filiolis suis faciebat. M.D.IVJ.« og anbragt som den 4. salme »Om Doden og begravfælse.« Oprykt i sin opr. ostrofiske form i NmB2 bl Cc 5r. Katholms overs. inddatte i Rerav vige pladsen for en alternativ overs. *Hene Jesu Christ, sand Gud og Mand*, men er optaget i rev.Rerav med overskriftten »En Bon til Christum, om en salig Dod og Afgang. D. Paul. Eber.« og uden skrifsted. I Th86 er skrifstedet bevaret, og overskriften lyder: »En Bon til Christum, om en salig afgang og endeigt. D.Pau. Eberus filiolis faciebat. M.D.LVII. Kand os svungs, som, Fader vor vdi Himmerup.«

Oprykt BH 81. Litt.: Skaar 548; Nutzhorn II 309-311; Möller II 168; Thuner 664; Widding II 127; Malling V 172-177; Konrad Ameln: »Herr Jesu Christ, wahr' Mensch und Gott», JblLH 1962 109-115.

Overskriften i T-32 er overtaget fra Th86 211v, der vel er forlæg for denne salme, dog måske via et mellemled. Vari: 1,1 Mennisk| Menniske =Rerav87, 93, Udk20, UdkS. – 1,4 engl euige =Rerav87, Udk20, UdkS, UdkW – 3,2 Oern| Øren =Th86, UdkW, Orne UdkS. – 4,2 Mennisk| Menniske =Udk20, UdkS, UdkW. – 6,2 Herr| HEtre =Th86, UdkS, UdkW – 11,1 englag] evindelhg =Th86, Udk20, UdkS, UdkW. – 11,4 styrck] stykke. – 12,3 stadihg] stadehg =Rerav87, Th86, Udk20, UdkS, UdkW.

Lesemøder som Th86 i 3,2; 6,2, 11,1 og 12,3. Som Udk i 1,1; 1,4, 3,2, 4,2; 6,2; 11,1 og 12,3. At imidlertid forbindelsen mellem Udk. og rev.Rerav i denne salme er endnu nærmere end mellem Vb-T og Udk., ses af overskriften i UdkW s.180: »En Bon til Christum, om en salig Dod og Afgang. DPE. « Vi må her fornemme, at enten bygger Udk. på rev.Rerav, eller også bygger rev.Rerav på et med Udk. fælles forlæg.

T-33. En Christelig Morgensang

1,8 for tilkommere. – 2,3 og 3,7 Vand] ulykke – 2,4 Liff] legeme – 3,3 singel bedrage. – 3,8 had] Dval] jf.n.t 6,84. – 4,3 Bisal] overlader. – 4,7 hnes] hvad – 5,4 Id] germing, stræben – 5,5 kunner] i) bringe til – 5,7 bednsflic] plague. – 6,4 Huor, tilgaal] hvordan alting skal på til. – 6,8 Liffius ud] hystrid. – 7,3 heusser] viser imod, giver. – 7,4 mangelund] af mange slags. – 8,1-8 All Guds Kartter] jf. Alterbogskollektken til 8 sondag efter trin 8,1 Tinen] han] genere, som os lerer. – 8,5 De kunde] for at de kan. – 8,8 Femden] uden. – 9,1 or] også. – 9,3 met de Arme] tillige med de fattige. – 9,6 Pestilentz] pest. – 9,7 kunner] sorg, frygt. – 10,2 male] tvivle. – 10,3 vdretele] opfylde. – 10,6 forhale] opsette. – 10,8 Stat] stand. – 11,4 met, mast] af al magt. – 11,5 ordna] bestindig.

Georg Nieges *Von meines herzen grunde* i syv strofer, trykt i Creutzbuchlein, Herford 1585-87, oprykt Malling II 479f, kendes i en lang række ver-

soner med tilhængede strofer. Wack.V 248-255, hvorfra den i Greifswalder Gesangbuch 1592 har 12 strofer. Den tyske tekst, der kommer T-33 nærmest, kendes fra »Ethike Psalmen vnde Geistlike Leder, so in der Rigaischen Orde-nunge nicht gedrucket syn«, trykt som tilleg til Rigas kirkeordning fra 1592. Optrykt i Kirchendienstordnung und Gesangbuch der Stadt Riga nach den ältesten Ausgaben von 1530 fgg. kritisch bearbeitet und mit einer geschichtlichen Einleitung hrsg. von Johannes Geffcken, Hannover 1862. 322ff. Denne tekst har 11 strofer lige som T-33 og synes nærmere på den danske oversættelse end nogen anden tysk kilde. Men det er ikke denne indledning *Von mynes Herten grunde*, men den højtyske *Aus meines Hertzen grunde*, der figurener i melang. i T-33. Evtent den danske oversættet er, fremgår ikke af T-33. En navngivet oversættelse kendes først i »Tuende skone Aandelige Viser. Den ene paa Danske. Jeg vil din prijs vdusunge, etc. Den anden paa Tydske. Aus meines Hertzens grunde, etc. Nu nyhige vdset aff Tydske paa Danske aff Jacob Marzøn K. Prenter i Kiobenhaff, hos Henrich Waldkirch 1603.« Skillingstrykket bringer altså både en dansk oversættelse og det tyske forleg og oplyser tilhængige oversætterens navn. Jacob Madsen Kobenhavn døde 19.sept. 1600, så skillingsvisen er en posthum udgivelse, som Jacob Madsen ikke kan stilles til regnskab for.

T-33 og skillingsvisen er den samme oversættelse, men dog med så mange ævigelser, at den ene synes at være en kritisk revision af den anden. Men hvilken af de to er den oprindelige? De forskere, der med Brandt, Skær og Rørdam i spidsen har tillagt Jacob Madsen åren for oversættelsen på Sthens bekostning, nejliggører, at det ikke er Jacob Madsen, der udgiver denne oversættelse, men formodentlig nogle arvinger sammen med bogtrykker Henrik Waldkirch. Udgiverne har, sikkert i god tro, søgt at få mest mulige ud af Jacob Madsens efterladte papirer. Hvis vi nu i stedet antager, at Sthen har oversat morgensangen med forleg i Riga 1592 eller en hermed nært beslaglagt tysk version og anbragt denne splittet morgensang i spidsen for sine andre nye salmer i Vb-T kort tid efter 1592, kan Jacob Madsen lidt senere i 1590erne have lagt T-33 til grund for en kritisk revision, idet han sandsynlig har støttet sig til en anden tysk version. Denne skildring af forløber bekræftes gennem en sproglig analyse, der giver Sthen åren for oversættelsen.

Derved falder brikkene på plads i det puslespil, der hedder tilbliveisen af Vb-T. Det er ikke en andens, men sin egen oversættelse af Niegels morgensang, som Sthen sætter i spidsen for T33-42, et tilleg bestående udelukkende af egne produkter.

I 17.årh. tillagde man Johannes Mathesius den tyske morgensang på Michael Praetorius' autoritet. Saaledes også i KGt. Paulus insuler J.M. sigter til Mathesius og ikke til Jacob Madsen, som Malling tror. Ligeledes er det en lapsus, når H.F.Rørdam tilskriver Paul Gerhardt forfatterskabet.

En anden overs., *O Gud gft hertens grunde*, er optaget i Rerav96 og optrykt i Hymn.Medd.1993.193-95.

Optrykt BH 266 efter T-33, dog i en note med Jacob Madsens anderledes 8.str.; Vb-1914 60-64 Litt.: Skaar 606; Brandt 52; J.N.Skaar + Kh.Saml. 4.rk.IV 222; Holger Fr.Rordam: Om Forfatteren Jacob Madsen Kjøbenhavn, Kh.Saml. 4.rk.IV 296-300; Paul Althaus. Der Verfasser und die ursprüngliche Gestalt des Liedes »Aus meines Herzens Grunde» i Theologische Festschrift für G.Nachanael Bonwetsch, Leipzig 1918, 80-103; Frandsen 72; Malling II 478-483, VII 52. 1946: Jens Lyster: Hvem har oversat Jeg vil din pris udsunge?, Hymn.Medd.1993.193-209, samme: Den treenige Jacob Madsen, Hymn.Medd.1993.230-31.

Der er disse forskelle på de to versioner, idet teksten fra T-33 anføres i skarp parentes: **1,2** Morgenstund] Morgens stund. – **2,4** Baade..Stei.] Til hiff ocka til Stiel. – **2,8** Haftuer.. dig] Saa til fortørnede dig. – **3,1** Du... tilhge] Oc at du vilde dislge. – **3,5** Ilds vaade] Ilduaade. – **3,8** en brad oc hastig] hastig oc brad. – **4,5** Mnr] Met. – **4,6** Mun A[r]c] Ærc. – **4,8** Naadigt beuar] Naadig beuare. – **5,3** borteriffue] fordrifue. – **5,8** denne] denne her. – **6,1** maa] skal. – **6,5** Til] Paa. – **6,6** Min Stiel oc Liff] Liff oc Stiel. – **6,7** Mig] Oc. – **7,4** oc] i. – **7,5** be-der] bede. – **7,6** vil] vilde. – **7,7** maat alnid] maatte eung. – **7,8** Hos] Met. – **8,1-5** Alle...fr] Vor Bispe som oss mon lare/ Met Prædicanter all/ Gud naadelig hos dem være/ I deris Einbede os Kald.// At de saa kunde fr/. – **8,6** salige] salig. – **9,3** O Rige met dej] Den Rige osaa den. – **9,4** I denne] Vdi. – **9,5** kand beuare os] kant beskarne. – **9,8** Beskermer] Frelsere. – **10,1** der] her. – **10,7** monne oss] oss monne. – **10,8** i sin] vdi ut. – **11,3** All. Diefuelsens] De falske Diefuelens. – **11,7** Wi... maa] Alltid hos ham at. – **11,8** Lon, AMEN] Lon.

Medens T-33 aldrig ses at være trænge uden for Vb, fik Jacob Madsens rev. vid udbredelse. Litt. efter lidt trænge den også ind i Vb-traditionen, hvilket var app. viser. Blev endv. optaget i Tyghus 1630, UdkS, Gryd3, Salmebog 1635, M2, Udk42, APs., M3, M7, M-C, KGr m.fl. I denne tradering udviklede der sig frem til KGr disse afvigelser fra skillingvisen 1603: Morgenstund Tyghus = Vb – **1,4** Hertens UdkS. – **1,8** han] hannen KGr. – **2,8** Saa til fortørner dig Tyghus. – **3,1** Oc at du vilde dislge Tyghus, UdkS. – **3,5** Ilduaade] Ilds Vaade Cassube. – **3,8** hastig] en hastig KGr. – **4,3** dig] i din Tyghus. UdkS = Vb udg.S. – **4,4** det tegl hvis jeg KGr. – **4,4** formaa] formaat Tyghus, UdkS. – **4,5** Met] Mit Cassube = Vb. – **4,7** Oc hues] Met huis APs. – **4,8** Naadelig beuar Tyghus, UdkS – **5,3** at fordrifue] oc fordrifue Tyghus, UdkS. – **5,8** denne] denne her] denne Cassube = Vb. – **6,2** formaat] formaar Tyghus, UdkS = Vb udg. W. – **6,5** han] hannen Cassube. – **6,5** staar all] staar teg APs. – **7,3** Naade] Naaden KGr. – **7,4** i] oc Cassube = Vb – **8,1** mon] skal Tyghus, UdkS. – **8,7** eung] loff oc Tyghus, UdkS. – **10,7** oss monne] monne os Cassu-

be = Vb. – **10,8** vdi sit] i sit Tyghus, UdkS. – **11,3** Den falske Drefuels Tyghus, UdkS. – **11,4** met] aff Tyghus, UdkS = Vb udg. S. – **11,6** Naaden] naadig Tyghus; Naade APs. – **11,7** ham] hanner Cassube = Vb.

I KGr placeret til mandag formiddag ved den daglige korsang i kirken. At T-33 takket være Vb er placeret i den folkelige bevisthed som de rejsendes morgensang, fremgå af »Nogle Nyttige og Nødvendige Psalme-Sange . for Sofarende-Folck» Kbh.1657, hvor den fjerde af fire nye »Skibs Vandre-Vjsen« har T-33 som mel ang., ligesom den naturligvis også indgår som morgensalme i »En lidet Haand-Boog, for de Rejsende og Soefarende« Kbh o.1730 og i »Skippers Kistes« Kbh.1730).

T-34. Et GRATIAS efter Maaltid

1 *Gratias]* takkebøn. – **2-3** *Naaer. staa]* jf. Th 267r. – **1,2** *Men]* fordi. – **2,1** *bold]* god, nādig. – **2,2** *Vold]* magt. – **2,3-4** *Hans. Ord]* jf. Kol 1,16f. Hebr.1,3. – **3,2** *Diefuelsens baand]* jf. Hb bl G 5r. – **4,1** og **4,4** *Hand. Brod.* ... *Han. til]* jf. Matt.6,11. – **5,1** *Hvo]* hvem, den. – **5,1** *sorrigfult Mod]* sorgfuld stund, jf. T-38 str.1,2; T-40 str.1,1. – **5,3-4** *Gud.. nærl]* jf. Hb 14 str.7,3-4. – **5,4** *heller]* enten. – **6,2** *I.. faa]* jf. Hb bl.G 5r og v. Vb 10,10. – **6,3** *oss befale]* give os i vold. – **6,4** *allammen]* alle.

Oprykt BH 265. Litt.: Frandsen 81f.

Optaget i M2T, derefter i Udk42, Skonn., Udk53 m fl. med disse varz. I efter Maaltid at sunge] att sunge efter Maaltid M2T. – **2,1** mæctig] baade mæctig Udk53. – **3,2** Diefuelsens] Diefuelsens M2T. – **3,3** hellig Aantj H.Aand M2T. – **3,4** beuarer] bevar Skonn. – **4,4** horer] hor M2T. – **5,3** sorgfuld] sorgfuld Udk42. – **6,4** allammen] alle sammen M2T.

T-35. En ny Vise.. 22.Cap. Matthæi

4 *Der var...* *Dannemærk]* jf. DgF 141. Hundredvisbog 175 med begyndelsesstr. *JEG vil eder en Vise quede.* Det er 2 str., der begynder *Der var en Koning i Dannemærk.* – **1,3** *anslaaj* opslå, bekendtgøre. – **1,4** *tilbudej* indbyde. – **2,3** *are]* opophage – **3,1** *vidskicker]* sender ud. – **3,2** *bodae]* indbudte. – **3,3** og **11,1** *paa stand]* straks. – **3,4** og **8,2** *vnde fore]* give til påskud. – **4,1** *troitzig]* modvillige. – **4,4** *fromme]* gavne. – **5,1** *udsende]* udsendte. – **5,4** *tillige]* tilhobe, tilsammen. – **6,1** *fæde Quæg.* Oxen fedekvæg og mune økser. – **6,2** *til keste]* til forståd. – **6,3** *vid Sind oc Mod]* i sindet. – **7,2** *meu]* kun. – **7,3** *Liff]* legerne. – **7,4** *fromme]* lykke. – **8,1** *Bud]* indbydelser. – **9,1** *end]* endda. – **9,3** *Sloj]* slog. – **9,3** *saadan.. faar]* parentesen har karakter af personlig sidebemærkning, og derfor er det naturligt at henvisse til Sthns brite digt fra 1595 med udbruddet:.. Om det er den tack, mand skal haafue/ For erlig tra tienste mange aar og daffie.., Wenbull 37. Hele digtet er aftrykt i RordamMHD 660f. – **10,1** *Derj da.* – **10,2** *Lifue]* liv. – **11,2** *Bfoel]* befalede – **11,3** *Rytter]* ryctere. – **11,3** *Lauskneet]* lan-